

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.457.17

В. Ортинський

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”

НОВІТНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ЯВИЩ

© *Ортинський В., 2014*

Порушуються питання вдосконалення методів дослідження адміністративно-правових явищ, виявлення місця та ролі структурно-функціонального та факторного аналізу, можливостей застосування методів прикладної математики. Розглянуто особливості застосування інформаційно-статистичних засобів і методів системного аналізу для визначення тенденцій у сфері соціальних явищ, які регулюються нормами адміністративного права.

Ключові слова: адміністративне право, аналіз, дослідження, математичні методи, соціальні явища.

V. Ortynskyi

NOVEL METHODS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PHENOMENA

The article raises questions of improvement of research methods legal and administrative events, identify the place and role of structural-functional and factor analysis, possibilities of application of methods of applied mathematics. The features of information and statistical tools and methods of system analysis to identify trends in social phenomena that are governed by administrative law.

Key words: administrative law, analysis, research, mathematical methods, social phenomena.

V. Ortynskiy

НОВЕЙШИЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫХ ЯВЛЕНИЙ

Затрагиваются вопросы совершенствования методов исследования административно-правовых явлений, выявление места и роли структурно-функционального и факторного анализа, возможностей применения методов прикладной математики. Рассмотрены особенности применения информационно-статистических средств и методов системного анализа для определения тенденций в сфере социальных явлений, которые регулируются нормами административного права.

Ключевые слова: административное право, анализ, исследования, математические методы, социальные явления.

Постановка проблеми. Питання про шляхи подальшого розвитку адміністративного права є одним з найактуальніших на сучасному етапі. Глибина теоретичного осмислення правових явищ значною мірою залежить від методологічної оснащеності дослідження, оволодіння великим спектром

методів вивчення явищ навколишньої дійсності, пошуку адекватних суті явищ прийомів і методів дослідження. Усталені методи адміністративного права самі по собі вже недостатні для теоретичного осмислення явищ сучасної правової дійсності. Вони повинні бути збагачені методами не тільки суспільних наук, але й інших природно-наукових знань. Наукові методи, використовувані до теперішнього часу, можна умовно назвати традиційними. Використання математичних методів – це новий ступінь у пізнанні явищ, оскільки їх застосування виявляє закономірності глибшого порядку.

Мета роботи – обґрунтувати доцільність розвитку в адміністративному праві загалом та особливо в адміністративно-юрисдикційній діяльності математичних методів аналізу; визначити сфери застосування методу агрегування інформаційних об'єктів під час концептуального проектування об'єктно-орієнтованих баз даних.

Стан дослідження. Різні аспекти застосування математичних методів в юриспруденції досліджувалися та розроблялися у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених: В. Б. Авер'янова, С. С. Алексєєва, О. М. Бандурки, І. В. Бойко, В. М. Брижка, О. А. Банчука, О. Г. Олькова, О. І. Остапенка, Р. І. Тринька та ін.

Посилення взаємодії природних, технічних та юридичних наук, розвиток процесів інтеграції наукових теорій і методів пізнання, широке впровадження у практику наукових досліджень комплексного та системного підходів породили проблему міждисциплінарних досліджень у праві із застосуванням математичних методів. Вони ще не набули широкого наукового і практичного використання. Однак динамічні зміни у сучасному адміністративному праві викликають необхідність застосування нових підходів у комплексному аналізі адміністративно-правових явищ у контексті “Програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012–2017 рр.” [1].

Виклад основних положень. Пізнання закономірностей розвитку соціально-правових явищ ґрунтується на застосуванні наукових методів дослідження. Лише теорія, озброєна адекватними методами дослідження, може виконати поставлені перед нею завдання та функції. Розширення предметної сфери права, інформаційна насиченість галузей права, ускладнення завдань боротьби із правопорушеннями та інші фактори визначають необхідність як критичного осмислення існуючих методів, так і визначення меж їх застосування, вишукування можливостей виходу за межі усталених методів осягнення адміністративно-правових явищ.

Проблема застосування математичних методів в адміністративному праві нова. У 50-х роках минулого століття видатний кібернетик Н. Вінер писав: “Кібернетика – ніщо, якщо математика не служить їй опорою” [1, с. 257]. Він закликав до обережності у застосуванні математики у суспільних науках. І математична соціологія, і математична економіка, або економетрика страждають від неправильного розуміння того, як потрібно застосовувати математичний апарат в суспільних науках і чого взагалі можна очікувати від застосування математичних методів [2, с. 257–258].

Проте сучасний період суспільного розвитку диктує необхідність пошуку нових можливостей осягнення соціально-правових явищ на стику природних і суспільних наук, а саме: математичних закономірностей досліджуваних явищ. Математика, будучи абстрактною наукою, має універсальний характер, і тому її досягнення застосовні до багатьох галузей знань. Вони можуть використовуватись у суспільних науках, зокрема у юриспруденції, особливо у тих галузях, де можливий процес формалізації знань.

Тривалий час юридична наука займалася вивченням формально-юридичних сторін правових явищ. Однак пізнання лише формально-логічних зв'язків правових явищ вже не може задовольнити повною мірою завдання юриспруденції, що ускладнюються. Предметна галузь права, як будь-яка галузь знання, знаходиться в постійному русі та збагаченні, як, зрештою, і сам процес пізнання. Її рух залежить від таких факторів, як процес самого наукового пізнання, потреба суспільства і звідси соціальний запит.

Інформаційна насиченість права диктує необхідність застосування нових технологій, зокрема і для аналізу юридичних явищ, з метою охоплення “математичним поглядом” масових явищ в галузі адміністративного права.

Стійка тенденція ускладнення теоретичних і практичних завдань адміністративно-юрисдикційної діяльності тим більше вимагає відповідного методичного, науково-методологічного та інформаційного забезпечення. За усієї своєї універсальності математичні методи, які застосовуються в адміністративному праві, мають деякі особливості порівняно з іншими правовими науками.

Адміністративне право має справу не з одиничними, а з масовими явищами, правопорушеннями, причинами, суб'єктами правопорушень, мотивами, умовами, заходами тощо, аналіз яких неможливий без застосування статистичних і математичних методів дослідження. Взаємозв'язки між правопорушеннями та їх причинами, особистістю правопорушника й умовами її формування, заходами попередження правопорушень і фактично результатами щодо зазначеної дії мають не динамічний, а статистичний кореляційний характер. Відповідно їх встановлення є неможливим без математичного апарата.

Прогнозування правопорушень, без якого неможлива завчасна підготовка до ефективної попереджувальної роботи, та безпосередня боротьба з ними може здійснюватися на основі статистичного та математичного вивчення тенденцій і закономірностей.

Можна було б навести й інші аргументи, які підтверджують необхідність застосування математичних методів в адміністративному праві та деякі особливості їх використання в дослідженнях, як, наприклад, метод агрегування інформаційних об'єктів під час концептуального проектування об'єктно-орієнтованих баз даних, що доволі ефективно застосовується в аналітичних системах міністерств юстиції США та Великої Британії [3, с. 25].

Отже, ефективність і якість досліджень істотно залежать не тільки від рівня підготовки науковців, які досліджують соціальні явища, але й від умілого використання математичних методів в науковій діяльності.

Інтенсифікація інформаційно-аналітичної діяльності в адміністративному праві, зумовлена розробленням комплексних та регіональних програм боротьби з правопорушеннями, також ставить завдання застосування математичних методів і засобів.

Потрібно також підкреслити, що адміністративне право завжди зверталось до статистичних і математичних методів дослідження. Тим не менше, їх застосування ще недостатньо розвинене. Обмежено використовуються методи математичного моделювання. Не повною мірою застосовуються методи кореляційного, кластерного, структурного, факторного та причинного аналізу, застосування деяких інших математичних методів з використанням інформаційних технологій [4].

В умовах впровадження математичних методів аналітичної юриспруденції у кримінологію неминуче постає потреба у глибшому дослідженні застосування математичних методів в адміністративному праві [5].

Важливо не тільки інтенсифікувати дослідження приватно-прикладних питань, а й нарощувати науковий потенціал спільних проблем адміністративного права, розширювати методологічний і методичний арсенали пізнання реальностей, підвищувати результативність впровадження отриманих знань у конкретну практику боротьби з правопорушеннями. Це передусім диференціальні рівняння юридичних процесів, параметричний кореляційний і регресійний аналіз юридичних процесів, особливості вивчення юридичних закономірностей по тимчасових рядах, еластичність (elasticity) адміністративно-правових норм, непараметричний кореляційний аналіз адміністративно-юрисдикційних процесів. Зазначене знайшло відображення у дослідженнях, пов'язаних з кримінологією, які мають деякі відмінності від адміністративно-юрисдикційних насамперед своєю чисельністю.

Аналітична функція в адміністративному праві та механізм її реалізації до теперішнього часу не виступали самостійним предметом теоретико-правового дослідження. Наслідком відсутності чіткого уявлення про зміст цієї функції і механізми її реалізації з'явилися відомі труднощі застосування цього аналітико-оцінного інструмента в діяльності органів державної влади.

Очевидно, у міру того, як розвиватиметься математичний апарат, будуть удосконалюватися й якісні методи дослідження, що дасть можливість теорії адміністративного права "знайти спільну мову" з точними науками.

У міру перетворення сучасного суспільства в інформаційне та зростання адміністративно-юрисдикційної інформації, застосування математичних й інформаційних методів стає нормою життя.

На етапі проектування інформаційної системи юридичного профілю, як правило, з'являються сутності, що описують різні процеси у межах однієї предметної галузі права, але вони мають однакові фрагменти у своїх структурах. На їх основі формуються колекції даних, які створюють або витягають зі сховища даних за певними правилами й об'єднують за різними умовами [6, с. 406–407]. Для традиційного реляційного підходу виконувати таке завдання можна шляхом, по-перше, реалізації складної структури, приводячи її до нормальної форми, по-друге, програмування збережених процедур та обробки даних, які отримані кількома запитами, що характерно для існуючої Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України [7].

Обидва підходи пов'язані з великими витратами часу на розроблення прикладного програмного забезпечення. Для зниження трудомісткості розробки інформаційних систем потрібні об'єктні технології. Об'єктно-орієнтовані технології, порівняно з реляційними системами забезпечують адекватне моделювання сутностей реального світу і дають змогу наочно представляти складні структури об'єктів [8, с. 9–10]. Таке уявлення предметної сфери адміністративного права уможливило подолати обмеження існуючої моделі аналізу правовідносин.

Сучасні реалії наводять на думку, що державні органи (насамперед правоохоронні) особливо не переймаються аналізом статистичних даних і не обтяжені прогнозуванням динаміки правопорушень. Оскільки таке завдання абсолютно не ставиться перед правоохоронними органами, отже, особливої ефективності в профілактичній діяльності цих органів чекати не доводиться.

Статистика існує для них як засіб звітності, аналіз правопорушень обмежується виявленням відсоткових показників росту або його зниження.

Аналітична функція адміністративно-правових явищ являє собою зумовлене метою та завданнями один із основних напрямків дослідження впливу на процес правового регулювання суспільних відносин і є однією з необхідних функцій науки адміністративного права. Її зміст полягає у визначенні ступеня ефективності дії правових норм на практиці, а також у виробленні пропозицій щодо підвищення ефективності реалізації нормативних приписів у майбутньому.

Під механізмом реалізації аналітичної функції адміністративно-правових явищ із застосуванням математичних методів слід розуміти сукупність взаємодоповнювальних і взаємодіючих засобів, здійснюваних у певній послідовності за допомогою спеціальних прийомів, способів і технологічних дій та операцій, що забезпечують кінцевий результат аналітичної діяльності у межах адміністративно-правових явищ, що досліджуються.

Структуру механізму реалізації математичних методів аналізу адміністративно-правових явищ становлять такі елементи:

- *інституційна складова*, що визначає розроблення й аналіз моделі інформаційних процесів з варіативними регламентами на основі сигнатурних прецедентів;
- *технологічний компонент*, що включає певні дії та операції, що здійснюються у певній послідовності, зі своїми циклами й етапами, які забезпечують кінцевий результат аналітичної діяльності у межах адміністративно-правових норм;
- *техніко-юридичний компонент*, що являє собою сукупність юридичних засобів, прийомів, способів і методів оцінки об'єкта дослідження, даних про його стан, динаміку та перспективи розвитку, а також підготовки й оформлення пропозицій щодо підвищення ефективності правового регулювання у відповідній сфері.

Передумови та умови реалізації аналізу адміністративно-правових явищ створюються за допомогою послідовного і якісного виконання технологічних дій і операцій на кожному з етапів математичного аналізу. Теоретична розробка цього питання зумовлює необхідність введення до наукового обігу поняття технології математичного аналізу адміністративно-правових явищ, під якою пропонується розуміти засновану на певних принципах, планах і прогнозах систему послідовних дій та операцій суб'єктів і учасників адміністративно-правових явищ, спрямованих на досягнення та вирішення його цілі й завдання, в ході якої оптимально використовуються необхідні ресурси (матеріальні, трудові, фінансові, організаційні тощо), загальносоціальні, технічні та спеціально-юридичні засоби, прийоми, способи, методи, правила, процесуальні форми (стадії, провадження тощо) і відповідні види контролю.

Технологія аналізу із застосуванням математичних методів адміністративно-правових явищ є системним утворенням, структурні елементи якої підпорядковані та знаходяться у різноваріантному функціональному взаємозв'язку. Її становлять такі елементи:

- стратегічний компонент, зміст якого становлять мета, завдання, принципи адміністративно-правових явищ, плани та прогнози розвитку його об'єктів; інституційна складова (суб'єкти й учасники адміністративно-правових явищ);
- тактичний компонент – дії та операції суб'єктів і учасників адміністративно-правових явищ, за допомогою здійснення яких стає можливим досягнення та виконання його мети і завдань;
- засоби, прийоми і способи здійснення згаданих дій та операцій;
- правила застосування відповідних засобів, прийомів і способів;
- математичні методи пізнання об'єктів дослідження.

Реалізація аналітичної функції адміністративно-правових явищ ґрунтується на певній методології математичного аналізу та оцінки його об'єкта. Основу цієї методології становить науковий інструментарій аналізу й оцінки ефективності правових норм.

Здійснення аналітичної функції дослідження адміністративно-правових явищ передбачає розроблення та застосування спеціальних юридичних засобів-критеріїв і показників оцінки ефективності нормативних правових актів та їх дії, використання логічних прийомів, способів і методів юридичної науки, а також соціологічних, загальнонаукових, статистичних та інших методів. Ці засоби, прийоми і методи в сукупності з аналогічним інструментарієм реалізації інших функцій адміністративно-правових явищ утворюють юридичну техніку цього інституту, яку пропонується визначити як сукупність засобів, прийомів і способів аналітичної діяльності, отримання необхідної інформації, її фіксації, узагальнення, аналізу й оцінки, оформлення та оприлюднення результатів дослідження.

Застосування комп'ютерних моделей адміністративно-правових явищ у науковій практиці, незважаючи на затребуваність, недостатньо опрацьоване як концептуально, так і технологічно. До наукового процесу впроваджуються поодинокі програмні продукти, а загальна теоретична база, що включає методологію, аналіз існуючих методів, створення інформаційних систем для цих цілей, знаходиться у зародковому стані. Отже, існує необхідність розроблення теоретичної та практичної основи комп'ютерного моделювання на підставі вибору математичних методів аналізу і побудови спеціалізованої інформаційної системи комп'ютерного моделювання ефективності застосування норм адміністративного права, що і визначає актуальність цієї роботи.

Висновки. На сучасному етапі розвитку суспільства загалом зростає прогностична функція науки. Адміністративне право у руслі цієї тенденції має бути зорієнтоване на виконання різноманітних завдань прогнозування правопорушень на найближче та далеке майбутнє. Але для цього юридична наука має бути збагачена методологічним арсеналом вивчення проблем ефективності механізму адміністративно-правового регулювання. Аналіз застосовуваних методів аналізу в адміністративному праві дає можливість зробити узагальнювальний висновок про те, що ці методи постійно збагачуються та розвиваються. Застосування поряд з традиційними методами математичного узагальнення дає змогу вийти на новий рівень досягнення соціальних явищ.

1. Про затвердження Програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012–2017 рр.: Постанова Верховної Ради України від 05.07.2012 р. № 5096-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 37. – Ст. 492. 2. Винер Н. Человек управляющий / Н. Винер. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с. 3. Информатика для юристов и экономистов / под ред. С. В. Семеновича. – СПб.: Питер, 2008. – 688 с. 4. Гуран І. Й. Математика для економістів-міжнародників: підруч. / І. Й. Гуран, О. В. Гутік. – К.: Знання, 2008. – 388 с. 5. Ольков О. Г. Аналитическая юриспруденция (методология юриспруденции) / О. Г. Ольков. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 592 с. 6. Павлиш В. А. Основи інформаційних технологій і систем / В. А. Павлиш, П. К. Гліненко. – Львів: Вид-во Львівська політехніка, 2013. – 500 с. 7. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 12.10.2009 р. № 436. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1256-09>. 8. Харрингтон Дж. Проектирование объектно-ориентированных баз данных / пер. с англ. // Дж. Харрингтон. – М.: ДМК Пресс, 2001. – 272 с.